

## Doctorale Proefschriften – Thèses de Doctorat

Brigitte HENAU, *Paul van Zeeland en het monetaire, sociaal-economische en Europese beleid van België, ca. 1920-1960*. Katholieke Universiteit Leuven, 1992, Promotor: Herman Van der Wee.

Paul van Zeeland (Zinnik 1893-Brussel 1973) was een econoom, financier en politicus die vanuit een burgersgezin opklom tot de hoogste Belgische en internationale kringen, en die een grote invloed uitoefende op de Belgische en internationale politiek. In deze studie worden de drie problematieken bestudeerd die achtereenvolgens zijn publieke activiteiten domineerden, namelijk het Belgisch monetair herstel na de Eerste Wereldoorlog, de oplossing van de crisis en de sociaal-economische hervormingen tijdens de jaren dertig, en de internationale samenwerking na de Tweede Wereldoorlog. Dit wordt voorafgegaan door een algemeen biografisch overzicht.

Na universitaire studies in Leuven (Rechten en Politieke en Diplomatieke Wetenschappen) en in Princeton (Economie) werd van Zeeland einde 1921 door de Nationale Bank van België aangeworven om haar studiedienst te leiden. Hij klom snel op binnen de Bank: hij was secretaris in 1924, directeur in 1926, vice-gouverneur in 1934. In april 1935, na zijn aanstelling als premier, nam hij ontslag uit de Bank. Vanuit zijn verantwoordelijkheden bij de Nationale Bank en zijn wetenschappelijke en maatschappelijke belangstelling trad hij in het circuit van de internationale conferenties en van diverse studie- en actiegroepen.

Dit trok de aandacht van de politieke leiders op hem. Hij was in 1934 een eerste maal minister en werd in 1935 premier en minister van Buitenlandse Zaken, buiten de normale politieke kanalen om. In 1936 vormde hij een tweede regering. In april 1937 werd hij volksvertegenwoordiger na een tussentijdse verkiezing waarin hij Rex-leider Léon Degrelle versloeg. In oktober 1937 nam hij ontslag als premier, als gevolg van de verdachtmakingen rond onrechtmatige betalingen die hij als minister zou ontvangen hebben van de Nationale Bank. Zijn daaropvolgende inspanningen om opnieuw op het politieke voorplan te treden of gouverneur van de Nationale Bank te worden, mislukten.

Begrijpelijkerwijze richtte hij zich steeds meer naar het buitenland, vooral de V.S.A., waar hij zeer gewaardeerd werd. Hij vestigde er zich met zijn gezin in 1939. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zette hij zich van daaruit in voor de geallieerde overwinning en voor de verbetering van het imago van België. Hij werd tevens voorzitter van de Commissie voor de Studie van de Naoorlogse Problemen, die in Londen in opdracht van

de Belgische regering in ballingschap de terugkeer naar België voorbereidde en een blauwdruk opstelde voor de naoorlogse structuren.

Bij zijn terugkeer in België na de Bevrijding schoof de regering hem op een zijspoor, door hem aan te stellen als commissaris voor de Repatriëring. Hij trad snel weer toe tot het politieke leven, ditmaal via de pas opgerichte Christelijke Volkspartij. Deze coöpteerde hem in 1946 tot senator en zorgde ervoor dat hij in 1948 tot minister van Staat benoemd werd. Als CVP-er was hij ook minister van Buitenlandse Zaken van 1949 tot 1954, en meermaals formateur. In januari 1956 trok hij zich officieel terug uit de Belgische politiek. Voortaan wijdde hij zich hoofdzakelijk aan het zakenleven en de internationale samenwerking. Dit nam niet weg dat hij zeer geïnteresseerd bleef in de Belgische politiek en nog meermaals probeerde deze te beïnvloeden. Vanaf 1963 moest hij om gezondheidsredenen zijn activiteiten terugschroeven, maar hij werkte in de mate van het mogelijke nog verder tot aan het einde van de jaren zestig.

Tijdens de beginjaren van zijn carrière was van Zeeland vooral actief op het vlak van de monetaire politiek en oefende hij een beslissende invloed uit op het beleid dat na de Eerste Wereldoorlog in België ontwikkeld werd. De Belgische leiders keken gewoon toe hoe de frank, waarvan de goudconvertibiliteit in 1914 geschorst was, steeds meer aan waarde verloor door de reusachtige inflatie, die het gevolg was van de Eerste Wereldoorlog. Van Zeeland werkte op basis van de kwantiteitstheorie een plan uit om de overtollige geldhoeveelheid uit de omloop te nemen, voornamelijk d.m.v. de terugbetaling van de hoge overheidsschuld aan de Nationale Bank. Omdat de overheid haar schuld niet kon terugbetalen en de economie zich steeds meer aanpaste aan de geïnflateerde geldomloop, legden van Zeeland en de Bank zich vanaf 1923-1924 neer bij een stabilisatie van de bestaande situatie, met de hoop de frank later toch nog te kunnen versterken. Van Zeeland stelde in de lente van 1924 een plan voor om de wisselkoers te stabiliseren met behulp van een grote buitenlandse lening. In de herfst van 1924 ging de regering in op zijn voorstellen. Na een veelbelovend begin liepen deze inspanningen in april 1925 spaak toen de linkse verkiezingsoverwinning een wantrouwen in de toekomst van de frank uitlokte, en de uitgifte van de tweede schijf van de grote buitenlandse lening problemen opleverde.

Toen directeur van de Nationale Bank Albert-Edouard Janssen in juni 1925 minister van Financiën werd, nam hij in grote lijnen dit intussen herwerkte plan voor de stabilisatie van de munt over: een (nieuwe) grote buitenlandse lening, de stabilisatie van de frank rond 100 frank per pond en de koppeling van de frank aan het goud via de goudwisselstandaard. Tijdens de maandenlange onderhandelingen met de buitenlandse bankiers

over de toekenning van de nodige lening bekwam België tijdelijke overbruggingskredieten; de toenemende weigering van de bankiers en particulieren om de gezwollen vlottende schuld te hernieuwen dwong de regering en de Bank steeds meer tot onorthodoxe maatregelen, die het wantrouwen van de buitenlandse geldschietters verhoogden.

Van Zeeland speelde als ontwerper van het stabilisatieplan, en omwille van zijn technische kennis en vertrouwdeheid met de Anglosaksische bankmiddens, een cruciale rol bij deze onderhandelingen. In Londen en New York verdedigde hij met vuur de Belgische plannen en de getroffen maatregelen. Midden maart 1926 werd duidelijk dat de verhoopte buitenlandse lange-termijnlening er niet zou komen. De paniekerige reactie op de wisselmarkt verplichtte Minister Janssen tot het loslaten van de koersen. De frank daalde scherp. De poging tot stabilisatie was mislukt. In oktober 1926 slaagde de financier Emile Francqui er eindelijk in om, grotendeels op basis van het plan dat van Zeeland oorspronkelijk uitgewerkt had, de frank te stabiliseren.

Na de stabilisatie van 1926 werd van Zeeland verantwoordelijk voor het werkzaam maken van de goudwisselstandaard en voor het productief beheren van de belangrijke deviezenreserves die ermee gepaard gingen. Hij probeerde het midden te houden tussen een maximale opbrengst en voldoende veiligheid, en kocht systematisch goud aan om dichter te komen tot een zuivere goudstandaard. Desondanks leed de Bank zware verliezen op haar sterlingbezit toen het pond in 1931 de goudstandaard verliet en zijn koers fel daalde. België stapte toen onmiddellijk over naar een zuivere goudstandaard.

Vanaf het begin van de jaren dertig zocht van Zeeland steeds meer toenadering tot de regeringskringen, omdat hij vanuit de Bank onvoldoende invloed kon uitoefenen om de Belgische economie te helpen de ernstige conjuncturele en structurele crisis die ze doormaakte, te overwinnen. Hij trachtte voldoende macht te verwerven om zijn ideeën inzake economisch herstelbeleid en structuurhervormingen ingang te doen vinden. Aanvankelijk suggereerde hij de traditionele maatregelen voor het oplossen van de conjuncturele crisis: het behoud van de vrijhandel en een strenge deflatie om de Belgische exportprijzen op peil te houden met de wereldprijzen. Vanaf einde 1934 incorporeerde hij een devaluatie in zijn plannen omdat de gevoerde deflatie de economische kringloop verlamde. Hij raakte terzelfder tijd steeds meer overtuigd dat de crisis een structureel karakter bevatte, en wenste daarom tevens verregaande structuurhervormingen, die de overheid in staat moesten stellen de economie in goede banen te leiden, te zorgen voor een rechtvaardige verdeling van de

rijkdom en de sociale vrede te verzekeren door een goed georganiseerde samenwerking tussen de economische en politieke krachten van het land.

Als minister zonder portefeuille in de regering de Broqueville hoopte van Zeeland in 1934 zijn ideeën te kunnen realiseren. Toen zijn collega's hem hierin onvoldoende volgden, nam hij ontgoocheld ontslag. Van toen af werkte hij aan het verwerven van een bredere machtsbasis bij alle traditionele politieke strekkingen in de hoop zelf de leiding te kunnen nemen van de uitvoering van zijn herstel- en hervormingsprogramma. De machteloosheid van de traditionele politieke leiders tegenover de crisis en van Zeelands overtuigend plan voor economisch herstel, waarvoor hij de steun van de progressieve vleugel in de socialistische partij genoot, boden van Zeeland einde maart 1935 de kans een regering van nationale unie te vormen.

Door middel van een wetenschappelijk berekende devaluatie en door een strak prijsbeleid, liet van Zeeland België opnieuw aansluiten bij de herstellende wereldeconomie. Hij handhaafde een strikt budgettair evenwicht, waarbij hij het gewicht van de overheid in de economie terugdrong. Een grootscheepse conversie van de overheidsrenten verminderde de uitgaven voor de openbare schuld. In de financiële sector voerde hij een negatieve controle in om misbruiken of fouten te voorkomen, gepaard aan positieve acties van de overheid om de particuliere sector ertoe aan te zetten de visie van de regering te volgen. De tweede regering van Zeeland zette de toon voor het systeem van overlegeconomie die de Belgische economische en sociale structuur typeerde vanaf de tweede helft van de jaren dertig. De samenroeping van een Nationale Arbeidsconferentie in juni 1936 werd nadien vaak nagevolgd. De systematische oprichting van de paritaire commissies gaf een meer duurzaam kader voor de onderhandelingen tussen arbeid en patronaat.

Door zijn voortijdig ontslag als premier in oktober 1937 en door de groeiende spanning werden verdere hervormingen niet gerealiseerd voor de Tweede Wereldoorlog. Tijdens de Tweede Wereldoorlog meende hij als hoofd van de Commissie voor de Studie van de Naoorlogse Problemen de gewenste structuurhervormingen een stap dichterbij te kunnen brengen. Hij herhaalde zijn vroegere voorstellen, waarbij hij inzake het instellen van de gemengde economie en van sociale verzekeringen verder ging dan voorheen. Hij stelde ook een schema op om de munt te saneren en dienstbaar te maken aan de economische expansie door een vrij lage wisselkoers vast te leggen. Na de Bevrijding voerde de regering echter een harde monetaire sanering door, maar gezien de evolutie van de economische realiteit moest ze haar strak monetair beleid versoepelen in de richting die van Zeeland voorspeld had. Inzake de structuurhervormin-

gen werden enkel die met een sociaal karakter toegepast. Wel werden het systematisch collectief sociaal overleg en de bedrijfsorganisatie gerealiseerd.

De verbetering van de internationale samenwerking maakte een zeer belangrijk deel uit van van Zeelands inzet. Vanuit de overtuiging dat een loyale economische samenwerking en vrijhandel tussen soevereine staten strikte voorwaarden waren voor welvaart, streefde hij naar goede economische betrekkingen met andere landen. Hij had reeds in de loop van de jaren dertig, tijdens het dieptepunt van de crisis, concrete voorstellen gedaan om de internationale handel vrijer te maken. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werkte hij een omvattend schema uit voor een gestructureerde internationale samenwerking. Dit voorzag verschillende regionale en interregionale groeperingen, met een wereldwijde koepel. Hierbij hoorde een functionele onderverdeling. Na de Tweede Wereldoorlog kon hij zijn visie niet officieel doen gelden omdat hij van de macht weggehouden werd. Hij was echter zeer actief in tal van private bewegingen ter bevordering van de internationale en vooral dan Europese samenwerking.

Nadat van Zeeland in 1949 minister van Buitenlandse Zaken werd, raakte de beweging voor Europese eenmaking in een stroomversnelling, en dit in een richting die hem helemaal niet zinde. Het Franse voorstel van 9 mei 1950 voor de vorming van een gemeenschappelijke markt voor kolen en staal, waarover Frankrijk, Duitsland, Italië en de Beneluxlanden onderhandelden, schrikte hem af door zijn supranationale en dirigistische toon. Bij de onderhandelingen slaagde hij erin de verbintenissen in de tijd te begrenzen en de afstand van soevereine rechten te beperken. België bekam een gulle gemeenschappelijke hulp voor zijn zieltogende steenkoolsector. Bij de onderhandelingen voor de oprichting van een Europese Defensiegemeenschap en een Europese Politieke Gemeenschap nam hij opnieuw alle mogelijke voorzorgen om de Belgische autonomie zoveel mogelijk te vrijwaren op militair vlak en om te voorkomen dat België als deelstaat zou opgeslorpt worden in een soort Verenigde Staten van Europa. Als minister van Buitenlandse Zaken drukte hij door de terughoudende houding die hij België deed aannemen tegenover de Europese integratie zijn stempel van gematigdheid op de verdere evolutie van de Europese samenwerking. Na zijn ontslag als minister van Buitenlandse Zaken in 1954 gingen de verdere inspanningen voor Europese integratie tot zijn opluchting steeds meer in de richting die hijzelf voorstond, nl. een nauwe functionele samenwerking, zonder veel afstand van soevereiniteit.

Van Zeeland bleef ook na 1954 via persoonlijke contacten en private instellingen actief streven naar een nauwere internationale samenwerking. Gezien de traagheid en de beperkte geografische reikwijdte van de ontwikkelingen op Europees vlak legde hij hierbij steeds meer het accent op een onmiddellijk streven naar een Atlantische samenwerking, zonder hiervoor nog te wachten op een Europese integratie.

---

1. RAXHON, Philippe, *La Révolution liégeoise de 1789 vue par les historiens belges*, Bruxelles, Editions de l'ULB, 1989.